(כב) **זֵכֶר** (ז) **לַחֲגִיגָה,** (כג) **וְנָהֲגוּ בְּבָשָׂר וּבֵיצָה.** הַגָּהּ: (ח) וִיסַדֵּר הַקְּעָרָה לְפָנָיו (כד) בְּעִנְיָן שֶׁאֵינוֹ צָרִיךְ לַעֲבֹר עַל הַמִּצְוֹת, דְּהַיְנוּ הַכַּרְפַּס יְהֵא (כה) לְמַעְלָה מִן הַכֹּל, וְהַחֹמֶץ סָמוּךְ לוֹ יוֹתֵר מִן הַמַּצָּה, וְהַמַּצּוֹת מִן הַמָּרוֹר וְהַחֲרֹסֶת, (כו) וְהֵם יִהְיוּ יוֹתֵר קְרוֹבִים אֵלָיו מִן הַבָּשָׂר וְהַבֵּיצָה (מהרי״ל (מנהגים, סדר ההגדה)). **'וְהַבָּשָׂר נָהֲגוּ שֶׁיִּהְיֶה** (ט) (כז) **זְרוֹעַ. וְנָהֲגוּ שֶׁהַבָּשָׂר** (כח) **יִהְיֶה צָלִי** (כט) **עַל הַגֶּחָלִים** (ל) **וְהַבֵּיצָה תִּהְיֶה מְבֻשֶּׁלֶת.** (לא) (וְהוּא הַדִּין (י) [י] צְלוּיָה, (לב) וְכֵן נוֹהֲגִין בְּעִירֵנוּ): **ה** כ**אֵלּוּ יְרָקוֹת שֶׁיּוֹצְאִין בָּהֶם** (לג) **יְדֵי חוֹבָתוֹ,** (יא) [יא] **חֲזֶרֶת, עֻלְשִׁין, תַּמְכָא,**

י טור. כ מִשְׁנָה שָׁם ל״ט (ע״א).

בַּאֵר הֵיטֵב

טַ״ז (סק״ג). וְכָתַב הַמָּגֵן אַבְרָהָם (סק״ה), וְנִרְאֶה לִי דִּלְאַחַר שֶׁאָכַל הַיָּרָק מֻתָּר לְסַלֵּק הַיָּרָק וּמֵי הַמֶּלַח מֵהַקְּעָרָה: (ז) **לַחֲגִיגָה.** אֲפִלּוּ חָל עֶרֶב פֶּסַח בְּשַׁבָּת. וְעַיֵּן בְּהָרֹא״ש (פ״י סי׳ כה) מַה שֶּׁכָּתַב בְּשֵׁם מַהֲרִ״י מִאוֹרְלִינְ״ש וּמַהֲרִ״י מִקּוּרְבִּי״ל, שֶׁדִּבְרֵיהֶם הֵם הֵפֶךְ הַגְּמָרָא, וְעַיֵּן יַד אַהֲרֹן (הגה״ט) בָּזֶה: (ח) **וִיסַדֵּר.** סֵדֶר הַקְּעָרָה שֶׁל הָאֲרִ״י זַ״ל מָעֳתָק מִסֵּפֶר עֵץ הַחַיִּים (פע״ח חג המצות פ״ו), וְזֶה לְשׁוֹנוֹ, סֵדֶר הַקְּעָרָה שֶׁל הַשְּׁמוּרוֹת יִהְיוּ כַּסֵּדֶר הַזֶּה, וְהוּא שֶׁתִּקַּח שָׁלֹשׁ מַצּוֹת שְׁמוּרוֹת וְתַנִּיחַ הַכֹּהֵן לְמַעְלָה וְאַחֲרָיו לֵוִי וּלְמַטָּה מִמֶּנּוּ הַיִּשְׂרָאֵל שֶׁהֵם כְּנֶגֶד ג׳ מוֹחִין דְּאַבָּא עִלָּאָה, וְאַחַר כָּךְ תִּקַּח מָרוֹר וְכַרְפַּס וַחֲרֹסֶת וּשְׁנֵי מִינֵי תַּבְשִׁיל, זְרוֹעַ שֶׁל טָלֶה צְלוּיָה וּבֵיצָה מְבֻשֶּׁלֶת, וְתַנִּיחַ אֵלּוּ הַחֲמִשָּׁה דְּבָרִים לְמַעְלָה עַל הַשָּׁלֹשׁ מַצּוֹת, דְּהַיְינוּ זְרוֹעַ שֶׁהִיא חֶסֶד בְּיָמִין שֶׁלְּךָ, וּבֵיצָה שֶׁהִיא גְּבוּרָה בִּשְׂמֹאל שֶׁלְּךָ, מָרוֹר שֶׁהוּא רָמָז לְתִפְאֶרֶת בָּאֶמְצַע בֵּין הַזְּרוֹעַ וְהַבֵּיצָה, כִּי תִּפְאֶרֶת מַכְרִיעַ בֵּין חֶסֶד לִגְבוּרָה, וְאַחַר כָּךְ הַחֲרֹסֶת בְּקַו יָמִין תַּחַת הַזְּרוֹעַ מִפְּנֵי שֶׁהִיא רוֹמֶזֶת לְנֶצַח, וְאַחַר כָּךְ הַכַּרְפַּס שֶׁהוּא רָמָז לְהוֹד תַּנִּיחַ תַּחַת הַבֵּיצָה בְּקַו הַשְּׂמֹאל שֶׁלְּךָ, וְאַחַר כָּךְ תִּקַּח חֲזֶרֶת וְתַנִּיחַ לְמַטָּה מִן הַמָּרוֹר בַּקַּו הָאֶמְצָעִי שֶׁהוּא כְּנֶגֶד הַיְסוֹד, וְהוּא כְּדֵי לַעֲשׂוֹת אַחַר כָּךְ כְּרִיכָה עִם הַחֲזֶרֶת. וְהַקְּעָרָה בְּעַצְמָהּ שֶׁכּוֹלֶלֶת כֻּלָּם הִיא הַמַּלְכוּת, הֲרֵי י׳ סְפִירוֹת דְּחָכְמָה, וְאַל יְשַׁנֶּה מִזֶּה הַסֵּדֶר, וְאַשְׁרֵי לוֹ מִי שֶׁמְּכַוֵּן לְהַנִּזְכָּר לְעֵיל. עַד כָּאן לְשׁוֹנוֹ: (ט) **זְרוֹעַ.** וִיהֵא מְעַט בָּשָׂר עָלָיו. דַּרְכֵי מֹשֶׁה (סק״ח): (י) **צְלוּיָה.** וְאוֹכְלִין אוֹתוֹ מִטַּעַם שֶׁהוּא זֵכֶר לַאֲבֵלוּת, וְהַבָּשָׂר צָלִי אֵין אוֹכְלִין, וְכֵן הַמִּנְהָג, וְעַיֵּן טַ״ז (סק״ד). וְאִם שָׁכַח לִצְלוֹת הַבָּשָׂר אוֹ הַבֵּיצָה מֵעֶרֶב יוֹם טוֹב, אֵין לִצְלוֹת בַּלַּיְלָה, אִם לֹא שֶׁדַּעְתּוֹ לֶאֱכֹל בְּאוֹתוֹ לַיְלָה וָיוֹם. מַהֲרִ״י וַיְיל (סי׳ קצג), וְעַיֵּן מָגֵן אַבְרָהָם (סק״ח): **ה** (יא) **חֲזֶרֶת.** הוּא לַאטִי״ךְ. עֻלְשִׁין הוּא קוּרְבִּי״ל. תַּמְכָא הוּא קְרֵי״ן. וְנִתְפַּשֵּׁט הַמִּנְהָג לִקַּח הַקְּרֵי״ן לְמָרוֹר וּמְבָרְכִין עַל הָעָלִין, וְהַקֶּלַח נוֹטְלִין לִכְרִיכָה. וּבִתְשׁוּבַת חָכָם צְבִי סִימָן קי״ט כָּתַב, הַחֲזֶרֶת הַשְּׁנוּיָה בְּמִשְׁנָתֵנוּ הוּא הַיָּרָק הַנִּקְרָא בִּלְשׁוֹן אַשְׁכְּנַז שַׁאלַא״ט וּבִלְשׁוֹן סְפָרַד שַׁאלְטִיָּ״ה, וְיֵשׁ בּוֹ הַסִּימָנִין הָאֲמוּרִים בַּגְּמָרָא (לט.),

שַׁעֲרֵי תְּשׁוּבָה

הַהַגָּדָה, רַק שֶׁהוּא רוֹצֶה לְסַפֵּר. וְצָרִיךְ עִיּוּן: **ד** [י] **צְלוּיָה.** עַיֵּן בַּאֵר הֵיטֵב. וּמַה שֶּׁכָּתַב וְאִם שָׁכַח כו׳ הוּא מִלְּשׁוֹן הַחֹק יַעֲקֹב (ס״ק יז) בְּשֵׁם מַהֲרִ״י וַיְיל (סי׳ קצג). וּבַמָּגֵן אַבְרָהָם (סק״ח) כָּתַב שֶׁיִּצְלֶנּוּ בַּלַּיְלָה וְיֹאכַל בְּיוֹם טוֹב הָרִאשׁוֹן, רְצוֹנוֹ לוֹמַר שֶׁלֹּא יַצְנִיעֶנּוּ לְצֹרֶךְ הַסֵּדֶר הַשֵּׁנִי, אֶלָּא יִצְלֶה בְּלֵיל שֵׁנִי גַּם כֵּן וְיֹאכְלֶנּוּ שַׁחֲרִית. אֲבָל לָשׁוֹן זֶה 'בְּאוֹתוֹ לַיְלָה' מְגֻמְגָּם, דְּהָא בַּלַּיְלָה אָסוּר לֶאֱכֹל צָלִי, וְנִרְאֶה קְצָת מִלָּשׁוֹן זֶה כְּמוֹ שֶׁכָּתַב בְּשׁוּ״ת בֵּית יְהוּדָה (אר״ח סי׳ נא) שֶׁאֵין לֶאֱכֹל צָלִי גַּם בַּיּוֹם, וְלֵילֵי פְּסָחִים לִרְבוּתָא דְּמָקוֹם שֶׁנָּהֲגוּ לֶאֱכֹל הוּא כו׳, וְאִם כֵּן שִׁעוּר דְּבָרָיו כָּךְ הוּא, שֶׁאֵין לִצְלוֹת בַּלַּיְלָה אֶלָּא אִם כֵּן דַּעְתּוֹ לֶאֱכֹל בְּאוֹתוֹ לַיְלָה וּבַיּוֹם, רְצוֹנוֹ לוֹמַר כֵּיוָן דִּבְעָלְמָא הַדִּין שֶׁאֵין הֶתֵּר כִּי אִם כְּשֶׁיְּבַשֵּׁל לֶאֱכֹל מִזֶּה בְּאוֹתוֹ לַיְלָה וּבַיּוֹם, וְכֵיוָן דִּבְפֶסַח אָסוּר לֶאֱכֹל צָלִי בַּלַּיְלָה וּבַיּוֹם, שׁוּב אֵין רַשַּׁאי לִצְלוֹת כְּלָל. (וְעַיֵּן לְקַמָּן בְּאֵשֶׁל אַבְרָהָם (סי׳ תעו, עה״ג) הָעְתִּיק בְּשֵׁם הַבֵּית יְהוּדָה לְהָפֶךְ, וְאַגַּב שִׁיטְפָא רְהִיט וַחֲזִי מַה שֶּׁכָּתַב בְּבֵית יְהוּדָה בְּשֵׁם הַמָּגֵן אַבְרָהָם וְסָבַר שֶׁהֵם דִּבְרֵי בַּעַל הַסֵּפֶר). אַךְ בִּמְדִינָתֵנוּ לֹא רָאִיתִי וְלֹא שָׁמַעְתִּי לִנְהֹג חוּמְרָא זוֹ, אֶלָּא נוֹהֲגִים כְּמַשְׁמָעוּת הַמָּגֵן אַבְרָהָם דְּבַיּוֹם מֻתָּר, וְעַיֵּן לְקַמָּן סִימָן תע״ו (ס״א). וְעַיֵּן בִּכְנֶסֶת יְחֶזְקֵאל סִימָן כ״ג שֶׁבִּשְׁנַת תפ״ז חָל עֶרֶב פֶּסַח בְּשַׁבָּת וְדָרַשׁ בְּשַׁבָּת הַגָּדוֹל שֶׁלְּפָנָיו, שֶׁהַזְּרוֹעַ יִהְיֶה צְלוּיָה בְּעֶרֶב שַׁבָּת, כִּי בְּמוֹצָאֵי שַׁבָּת אָסוּר לִצְלוֹת שֶׁאֵין אוֹכְלִין צָלִי בְּלֵילֵי פְּסָחִים, עַיֵּן שָׁם, וּלְפִי מַה שֶּׁכָּתַב הַמָּגֵן אַבְרָהָם שַׁפִּיר יָכוֹל לִצְלוֹת בְּמוֹצָאֵי שַׁבָּת עַל דַּעַת לְאָכְלוֹ בַּיּוֹם, וְאֶפְשָׁר דִּסְבִירָא לֵיהּ דִּלְכַתְּחִלָּה אֵין לִצְלוֹת בַּלַּיְלָה עַל סְמַךְ שֶׁיֹּאכַל בְּיוֹם הַמָּחֳרָת, אִם לֹא שֶׁיֵּשׁ צֹרֶךְ בַּדָּבָר לַעֲשׂוֹת כָּךְ, וְלֹא זוּלַת, וְאַף לְהַמָּגֵן אַבְרָהָם דַּוְקָא אִם שָׁכַח יַעֲשֶׂה כֵּן אֲבָל לֹא לְכַתְּחִלָּה, וְלָכֵן כְּשֶׁחָל עֶרֶב פֶּסַח בְּשַׁבָּת יֵשׁ לְהַזְכִּיר לִצְלוֹת בְּעֶרֶב שַׁבָּת, וּבְדִיעֲבַד יָכוֹל לִצְלוֹת בְּמוֹצָאֵי שַׁבָּת עַל דַּעַת לְאָכְלוֹ לְמָחָר: **ה** [יא] **חֲזֶרֶת.** עַיֵּן בַּאֵר הֵיטֵב. וְעַיֵּן בְּפָנִים מְאִירוֹת חֵלֶק ב׳ סִימָן ק״י דְּמַה שֶּׁכָּתַב בְּשֻׁלְחָן עָרוּךְ דְּאֵין יוֹצְאִים בִּכְבוּשִׁים, הַיְנוּ בִּשְׁאָר יְרָקוֹת שֶׁל מִין מָרוֹר, אֲבָל בְּתַמְכָא שֶׁקּוֹרִין קְרֵיי״ן שֶׁאָנוּ רוֹאִין בְּחוּשׁ אַף עַל פִּי

מִשְׁנָה בְּרוּרָה

אֶת הַתִּינוֹקוֹת שֶׁיִּרְאוּ שִׁנּוּי שֶׁאוֹכְלִין הַיְרָקוֹת בְּטִבּוּל, שֶׁאֵין דֶּרֶךְ לְאָכְלָם קֹדֶם הַסְּעוּדָה בְּכָל יְמוֹת הַשָּׁנָה, וְיִשְׁאֲלוּ עַל שִׁנּוּי זֶה, שֶׁאֲמִירַת הַהַגָּדָה מִצְוָתָהּ לְאָמְרָהּ דֶּרֶךְ תְּשׁוּבָה עַל שְׁאֵלוֹת שֶׁשְּׁאָלוּהוּ, שֶׁנֶּאֱמַר (דברים ו כ־כא) 'כִּי יִשְׁאָלְךָ בִנְךָ' וְגוֹ' 'וְאָמַרְתָּ לְבִנְךָ עֲבָדִים הָיִינוּ' וְגוֹ': (כב) **זֵכֶר לַחֲגִיגָה.** וְאִם חָל עֶרֶב פֶּסַח בְּשַׁבָּת, (כז) יֵשׁ אוֹמְרִים דְּאֵין צָרִיךְ לִקַּח רַק תַּבְשִׁיל אֶחָד כְּנֶגֶד פֶּסַח, דַּחֲגִיגָה אֵינָהּ בָּאָה אָז שֶׁאֵינָהּ דּוֹחָה שַׁבָּת, וְיֵשׁ אוֹמְרִים דְּאַף עַל פִּי כֵן צָרִיךְ לַעֲשׂוֹת שְׁנֵי תַּבְשִׁילִין כְּמוֹ בִּשְׁאָר שָׁנִים, וְלֹא פְּלוּג רַבָּנָן בָּזֶה מִדְּאֵינָהּ אֶלָּא לְזֵכֶר בְּעָלְמָא, (כח) וְכֵן נוֹהֲגִין: (כג) **וְנָהֲגוּ בְּבָשָׂר וּבֵיצָה.** וְכָל שֶׁכֵּן (כט) אִי בָּעֵי לַעֲשׂוֹת שְׁנֵי מִינֵי בָּשָׂר אֶחָד צָלִי וְאֶחָד מְבֻשָּׁל זֵכֶר לְפֶסַח וַחֲגִיגָה, דְּשַׁפִּיר דָּמֵי, (ל) אֶלָּא דְּאַף בְּבֵיצָה יָצָא בָּזֶה. וְיֵשׁ שֶׁכָּתְבוּ (לא) דְּמַה שֶּׁבָּחֲרוּ בְּבֵיעָא, כְּלוֹמַר בָּעֵי רַחֲמָנָא לְמִפְרַק יָתָנָא. וְיֵשׁ שֶׁכָּתְבוּ מִשּׁוּם דְּעוֹשִׂים אָנוּ זֵכֶר לַאֲבֵלוּת בֵּית הַמִּקְדָּשׁ שֶׁאֵין אָנוּ יְכוֹלִין לְהַקְרִיב קָרְבַּן פֶּסַח: (כד) **בְּעִנְיָן שֶׁאֵינוֹ צָרִיךְ וְכוּ'.** רְצוֹנוֹ לוֹמַר שֶׁלֹּא יִצְטָרֵךְ לְדַלֵּג עֲלֵיהֶם: (כה) **לְמַעְלָה וְכוּ'.** פֵּרוּשׁ, בְּסָמוּךְ לוֹ: (כו) **וְהֵם יִהְיוּ יוֹתֵר קְרוֹבִים וְכוּ'.** וְיֵשׁ שֶׁכָּתְבוּ (לג) שֶׁאֵין לְהַקְפִּיד עַל בָּשָׂר וּבֵיצָה אִם יִצְטָרֵךְ לְדַלֵּג עֲלֵיהֶם, כֵּיוָן שֶׁאֵינָן מִצְוָה אֶלָּא זֵכֶר בְּעָלְמָא, (לג) וְגַם עַל מָרוֹר וַחֲרֹסֶת אֶפְשָׁר דְּלֹא שַׁיָּךְ אֵין מַעֲבִירִין. וְעַיֵּן בָּאַחֲרוֹנִים סֵדֶר הַקְּעָרָה שֶׁל הָאֲרִ״י זַ״ל: (כז) **זְרוֹעַ.** עַל שֵׁם זְרוֹעַ נְטוּיָה שֶׁהָרְאָהּ הַקָּדוֹשׁ בָּרוּךְ הוּא בְּמִצְרַיִם. וּמִי שֶׁאֵין לוֹ זְרוֹעַ יִקַּח שְׁאָר בָּשָׂר אַף בְּלֹא עֶצֶם [פְּרִי מְגָדִים (א״א סק״ז)]. כָּתְבוּ הַפּוֹסְקִים דְּבָעִינַן שֶׁיִּהְיֶה מְעַט בָּשָׂר עַל הַזְּרוֹעַ שֶׁהוּא זֵכֶר לִבְשַׂר קָרְבַּן פֶּסַח: (כח) **יִהְיֶה צָלִי.** וְלֹא מְבֻשָּׁל, זֵכֶר לְקָרְבַּן פֶּסַח: (כט) **עַל הַגֶּחָלִים.** וְאַף שֶׁהָיָה הַפֶּסַח נִצְלֶה לְכַתְּחִלָּה בְּשַׁפּוּד, מִכָּל מָקוֹם כֵּיוָן שֶׁאֵין נִצְלֶה אֶלָּא בְּשַׁפּוּד שֶׁל רִמּוֹן שֶׁטֹּרַח לַחֲזֹר אַחֲרָיו, לְפִיכָךְ דַּי לָנוּ בְּצָלִי עַל גַּבֵּי גֶּחָלִים שֶׁיּוֹצְאִין מֵעִקַּר הַדִּין גַּם בְּקָרְבַּן פֶּסַח [מָגֵן אַבְרָהָם (סק״ח)]: (ל) **וְהַבֵּיצָה תִּהְיֶה וְכוּ'.** שֶׁהִיא זֵכֶר (לד) לַחֲגִיגָה שֶׁאֵינָה צְרִיכָה צָלִי: (לא) **וְהוּא הַדִּין צְלוּיָה.** שֶׁהַחֲגִיגָה בָּאָה (לה) בֵּין צָלִי בֵּין מְבֻשָּׁל: (לב) **וְכֵן נוֹהֲגִין בְּעִירֵנוּ.** לִצְלוֹת (לו) הַבֵּיצָה. וְאָסוּר לֶאֱכֹל הַזְּרוֹעַ (לז) בַּלַּיְלָה, דְּאֵין אוֹכְלִין צָלִי בַּלַּיְלָה, אֲבָל הַבֵּיצָה אַף שֶׁהִיא צְלוּיָה מֻתָּר, (לח) שֶׁאֵין אִסּוּר צָלִי בַּבֵּיצָה, וּלְפִי זֶה אָסוּר לִצְלוֹת הַזְּרוֹעַ בַּלַּיְלָה אֶלָּא מִבְּעוֹד יוֹם, (לט) אִם לֹא שֶׁדַּעְתּוֹ לְאָכְלוֹ לְמָחָר בְּאוֹתוֹ הַיּוֹם, וְעַל כֵּן אִם שָׁכַח וּצְלָאוֹ בַּלַּיְלָה יִזָּהֵר לְאָכְלוֹ מָחָר בַּבֹּקֶר, כֵּן כָּתְבוּ הַמָּגֵן אַבְרָהָם (שם) וּשְׁאָרֵי אַחֲרוֹנִים. וְאִם דַּעְתּוֹ שֶׁלֹּא לֶאֱכֹל הַבֵּיצָה עַד לֵיל שֵׁנִי, גַּם הַבֵּיצָה אָסוּר לִצְלוֹתָהּ בַּלַּיְלָה, (מ) אֶלָּא מִבְּעוֹד יוֹם. כָּתַב בְּחַיֵּי אָדָם (כלל קל ס״ו), רַע עָלַי הַמַּעֲשֶׂה שֶׁזּוֹרְקִין הַזְּרוֹעַ וְהוּא בִּזּוּי מִצְוָה, וּמִצְוָה לְהַנִּיחַ בְּיוֹם טוֹב שֵׁנִי בַּבֹּקֶר לְתוֹךְ הַצָּלִי שֶׁצּוֹלִין לְיוֹם טוֹב, וְאוֹכְלִין אוֹתוֹ: **ה** (לג) **יְדֵי חוֹבָתוֹ.** רְצוֹנוֹ לוֹמַר, יְדֵי

שַׁעַר הַצִּיּוּן

(כז) פּוֹסְקִים: (כח) בַּ״ח (ס״ה): (כט) כֵּן מוּכָח בַּשַּׁ״ס (קיד:) וּבְבֵאוּר הַגְּרָ״א: (ל) **דְּלֹא גָּרַע מִמֶּרֶק שֶׁל הַבָּשָׂר שֶׁיּוֹצֵא בָּזֶה לַחֲגִיגָה** [בַּ״ח (שם)]: (לא) כָּל בּוֹ (סי׳ נ): (לג) חֹק יַעֲקֹב (ס״ק טז): (לג) שָׁם. **וְעַיֵּן בִּפְרִי מְגָדִים** (א״א סק״ו) **שֶׁמְּפַקְפֵּק עָלָיו:** (לד) כַּחֲכָמִים דִּפְלִיגִי אַבָּן תֵּימָא [בְּדַף ע׳ (ע״א)], וּכְמוֹ שֶׁפָּסַק הָרַמְבַּ״ם (קרבן פסח פ״י הי״ג): (לה) לְכֻלֵּי עָלְמָא אַף לְרַבָּנָן: (לו) דְּחוֹשְׁשִׁין לְשִׁיטַת הַפּוֹסְקִים דְּסָבְרִי כְּבֵן תֵּימָא (עַיֵּן בְּתוֹסָפוֹת קי״ד עַמּוּד ב׳ דִּבּוּר הַמַּתְחִיל שְׁנֵי) דִּסְבִירָא לֵיהּ דַּוְקָא צָלִי: (לז) אַחֲרוֹנִים: (לח) כְּדִלְקַמָּן בְּסִימָן תע״ו (ס״ב, ומשנ״ב סק״ט): (לט) דַּרְכֵי מֹשֶׁה (סק״י) וּמָגֵן אַבְרָהָם (סק״ח), וּמִשּׁוּם דְּמִסְתָּמָא אֵין דַּעְתּוֹ לֶאֱכֹל רַק לְהַנִּיחוֹ לְצֹרֶךְ סֵדֶר הַשֵּׁנִי: (מ) אַחֲרוֹנִים:

Mishna Brura Menukad © Copyright Oz Vehadar - עוז והדר
Sacred Text - If printed do not throw away, requires genizah

הִלְכוֹת פֶּסַח סִימָן תעג

חַרְחֲבִינָא (לד) (פְּרוּשׁ, מִינֵי עֲשָׂבִים מָרִים), (לה) מָרוֹר. וְיוֹצְאִים בָּעֲלִין שָׁלֶהֶם וּבְקִלְחָן, (לו) [ל]אֲבָל לֹא (יג) בַּשָּׁרֶשׁ, [מ]אֶלָּא שֶׁבָּעֲלִין אֵין יוֹצְאִין (לז) אֶלָּא אִם כֵּן הֵם לַחִים, וּבַקִּלְחִים יוֹצְאִים בֵּין לַחִים בֵּין יְבֵשִׁים, (לח) [נ]אֲבָל לֹא כְּבוּשִׁים (לט) וְלֹא שְׁלוּקִים וְלֹא מְבֻשָּׁלִים. (מ) וְכֻלָּם מְצָטָרְפִים (יג) (מא) לְכַזַּיִת שֶׁהוּא הַשָּׁעוּר שָׁלֶהֶם. [ס]וְעִקַּר הַמִּצְוָה (מב) בַּחֲזֶרֶת, וְאִם אֵין לוֹ חֲזֶרֶת, (מג) [ע]יַחֲזֹר אַחַר רִאשׁוֹן רִאשׁוֹן כְּפִי

ל הַגְּהוֹת מֵימוֹנִי (פ״ו אות ט).
ל) בְּשֵׁם רַבֵּנוּ תָּם וּסְמ״ג (עשין מא).
מ שָׁם בְּמָרְא (לט:).
נ שָׁם בְּמִשְׁנָה (לט.).
ס שָׁם בְּגְמָרָא.
ע הַגְּהוֹת מֵימוֹנִי (פ״ו אות כ).

שַׁעֲרֵי תְּשׁוּבָה

שֶׁשָּׁרוּי כְּפִי יָמִים עוֹמֵד בְּטַעְמוֹ וּבַחֲרִיפוּתוֹ כו׳. וְעַיֵּן בְּשו״ת בֵּית אֶפְרַיִם סִימָן מ״ג דְּאַף עַל גַּב דְּוַדַּאי עַל יְדֵי הַכְּבִישָׁה מִתְבַּשֵּׁל הַחֲרִיפוּת קְצָת, אַךְ בֵּינָן שֶׁעַל כָּל פָּנִים לֹא הַפִּיג הַחֲרִיפוּת וְעוֹדֶנּוּ חָרִיף הַרְבֵּה סְבִירָא לֵיהּ דְּיוֹצְאִין בּוֹ, וּמִכָּל מָקוֹם אֵין לְהָקֵל בֵּינָן שְׁפוֹתְרִין תַּמְכָא קָרֵיי״ן וּמְתַנִּיתִין אָמְרָה (לט.) לֹא כְּבוּשִׁים, וּבִשְׁעַת הַדְּחַק יֵשׁ לְהָקֵל בֵּינָן דִּבְלֹאו הָכִי הַחֹק יַעֲקֹב (סק״כ) מַקֵּל בִּכְבוּשׁ בְּמִיִם, וְאַף שֶׁהָאַחֲרוֹנִים חָלְקוּ עָלָיו מִכָּל מָקוֹם בְּקָרֵיי״ן יֵשׁ לְצָרֵף סְבָרַת הַפָּנִים מְאִירוֹת. וְעַיֵּן שָׁם שֶׁרִבִּים וּגְדוֹלִים נוֹהֲגִים לְצֵאת יְדֵי חוֹבַת מָרוֹר בְּקָרֵיי״ן מְלוּל וְשָׁחוּק, כֵּינָן שֶׁעַיְנֵינוּ רוֹאוֹת שֶׁעַדַיִן הוּא חָרִיף מְאֹד, אִם לֹא כְּשֶׁעוֹמֵד מִעֵרֶב זְמַן אֲרוּחָ שֶׁפִּגֵּיעַ טַעְמוֹ שֶׁהַחֲרִיפוּת יוֹצֵא וְנֶהְפָּךְ מַר לְמָתוֹק וַדַּאי דְּאֵין יוֹצְאִין בּוֹ כְּלָל, עַיֵּן שָׁם. וְהַמַּחְמִיר יִחְמִיר לְעַצְמוֹ אֲבָל לֹא לְאֲחֵרִים, בְּפֶרֶט בְּדוֹרוֹת הַלָּלוּ חִלּוּשֵׁי הַמֻּזָּג שֶׁהַקֶּלַח שֶׁהוּא חָרִיף מְאֹד מַזִּיק הַרְבֵּה, וְגַם כִּי הוּא חוֹמְרָא דְּאַתֵּי לִידֵי קֻלָּא שֶׁעַל יְדֵי זֶה יִמְצָא בְּאֲכִילָתוֹ כָּל מַה דְּאֶפְשָׁר וְזִמְנִין דְּלֵית בֵּיהּ כַּזַּיִת. וְעַיֵּן בְּשו״ת חֶכֶם צְבִי (סִי׳ ק״ט) שֶׁהֵבִיא

בְּאֵר הֵיטֵב

וּמִפְּנֵי שֶׁבְּאַרְצוֹת אֲשֶׁכְּנַז אֵינוֹ מָצוּי בִּזְמַן הַפֶּסַח, לֹא הָרְגִּילוּ לְקָחְתּוֹ לְמָרוֹר, וְלוֹקְחִין הַקָּרֵיי״ן שֶׁהוּא תַּמְכָא, וְנִפְיָק מִנֵּיהּ חֲרָבָה שֶׁאֵינָם יְכוֹלִים לֶאֱכֹל אֲפִלּוּ חֲצִי זַיִת מֵחֲמַת חוּרְפָּיה, וּמְבֻטָּלִין מִצְוַת מָרוֹר. עַד כָּאן לְשׁוֹנוֹ, עַיֵּן שָׁם. וְכֵן שָׁמַעְתִּי מִלּוֹעֵז אֶחָד שֶׁבְּאַרְץ לוֹעֵז שֶׁהַמְּדִינוֹת חֲמוֹת מְצוֹי אֶצְלָם חֲזֶרֶת בִּימֵי נִיסָן, וְהוּא כְּפוּל וְעָב כְּמוֹ מַה שֶּׁאָנוּ קוֹרִין בְּמְדִינוֹת אֵלּוּ הַיְיפ שַׁלַטִי״ן, וְאוֹכְלִין אוֹתוֹ זֶה הַמִּין לְמָרוֹר. וְעַיֵּן חֹק יַעֲקֹב (סק״כ יח): (יב) **בְּשָׁרֶשׁ.** פֵּרוּשׁ שְׁרָשִׁים קְטַנִּים הַמִּתְפַּצְּלִים לְכָאן וּלְכָאן, אֲבָל שֹׁרֶשׁ הַגָּדוֹל שֶׁבּוֹ עוֹמֵד בְּכָלָל קֶלַח. מַהֲרַ״י וֵיל (סי׳ קצג), וְעַיֵּן ט״ז (סק״ה): (יג) **לְכַזַּיִת.** דְּהוּא כְּמוֹ חֲצִי בֵּיצָה תְּרֵנְגֹלֶת, וְצָרִיךְ שֶׁיּעוּר זֶה בְּשִׁלֻּמּוּת מִלְּבַד הָרֹחַב שֶׁבֵּין הָעֲלִים, כְּמוֹ שֶׁנִּתְבָּאֵר סִימָן תפ״ו, וְיֵשׁ לְהָזֵהִר בָּזֶה דְּאִם לֹא כֵּן הֲוֵי בְּרָכָה לְבַטָּלָה, כֵּיוָן שֶׁמְּבָרֵךְ עַל אֲכִילָתוֹ וְאֵכִילָה בְּכַזַּיִת מַשְׁמַע. וּמִי שֶׁהוּא חוֹלֶה אוֹ אִיסְטְנִיס, מֻתָּר לוֹקַח לוֹ מֵאֵיזֶה מִין

מִשְׁנָה בְּרוּרָה

מְצָוַת מָרוֹר, לְקַיֵּם מַה דִּכְתִיב (במדבר ט יא) עַל מַצּוֹת וּמְרוֹרִים יֹאכְלֻהוּ. וְעַכְשָׁיו שֶׁאֵין לָנוּ פֶּסַח, מִצְוַת מָרוֹר (מפ) אֵינוֹ אֶלָּא מִדְּרַבָּנָן. כְּשֵׁם שֶׁאֵין יוֹצְאִין בְּמַצָּה גְּזוּלָה וְכַנַּ״ל בְּסִימָן תנ״ד (ס״ד), כָּךְ אֵין יוֹצְאִין בְּמָרוֹר גְּזוּל, וְעַל כֵּן יֵשׁ (מכ) לְזָהֵר שֶׁלֹּא יִקַּח מִן הַשָּׂדוֹת שֶׁל נָכְרִי אַף שֶׁהוּא נוֹתֵן לוֹ רְשׁוּת, דְּבְחֲרֵיי״ן הֲרֵי חֲזִנִין שֶׁעַדַיִן יֵשׁ בּוֹ טַעַם מָרוֹר. וְנִרְאֶה לִי דְּבָעֲלִין אֵין לְהָקֵל, דְּאָפְשָׁר דִּבְהוּ יוֹצֵא טַעַם מָרוֹר עַל יְדֵי כְּבִישָׁה מֵעַת לְעֵת בְּמַיִם. וְדַע, דְּיוֹצְאִין בָּעֲלִין אַף לְכַתְּחִלָּה. וְהִנֵּה רָאִיתִי כַּמָּה אֲנָשִׁים חֲלוּשִׁים שֶׁדּוֹחֲקִין עַצְמָן לְקַיֵּם מִצְוַת מָרוֹר בְּקִלְחִין, וְלֹא אֵדַע לָמָּה לֹא יִקְחוּ הָעֲלִין לַמִּצְוָה, וְאוּלַי מִפְּנֵי שֶׁמְּצוּי בָּהֶן יְבֵשִׁין וּכְמוּשִׁין, אָכֵן אִם הֵם לַחִים (נג) אֵין לְהַחְמִיר בָּזֶה כְּלָל וּכְלָל: (לט) **וְלֹא שְׁלוּקִין.** מְבֻשָּׁל (נד) הַרְבֵּה. וּמְבֻשָּׁל, כְּדָרָךְ בְּשׁוּל. וְכָלְהוּ מִפְּנֵי (נה) שֶׁאֵין בָּהֶם טַעַם מָרוֹר עַל יְדֵי זֶה: (מ) **וְכֻלָּן וְכו׳.** רְצוֹנוֹ לוֹמַר כָּל חֲמִשָּׁה מִינִים הַנַּ״ל, וְלֹא אָמְרִינַן כֵּיוָן דְּכָל יָרָק יֵשׁ לוֹ בְּוַדַּאי טַעַם מַר בְּפָנֵי עַצְמוֹ לֹא מִצְטָרְפֵי דְּטַעֲמֵיהּ דְּחַד מְבָטֵיל בְּחַבְרֵיהּ, קָא מַשְׁמַע לָן כֵּיוָן דְּעַל כָּל פָּנִים יֵשׁ לְכֻלָּם טַעַם מְרִירוּת, מִצְטָרְפִין [ר״ן (יא: ד״ה מתני׳)]: (מא) **לְכַזַּיִת.** הוּא (נו) כְּשִׁעוּר חֲצִי בֵּיצָה (וְעַיֵּין לְקַמָּן סִימָן תפ״ו). וְאִם מְקֻיָּם הַמִּצְוָה בָּעֲלִין, יִרְאֶה לְדַחֹק אוֹתָם בְּיַחַד, דְּהָרָוַח שֶׁבֵּין הָעֲלִים לֹא מִצְטָרְפֵי לְכַזַּיִת, וְיֵשׁ לְהָזֵהִר בָּזֶה, דְּאִם לֹא כֵּן הֲוֵי בְּרָכָה לְבַטָּלָה כֵּיוָן שֶׁמְּבָרֵךְ עַל אֲכִילָה, וַאֲכִילָה בְּכַזַּיִת מַשְׁמַע, וְגַם אֵינוֹ מְקֻיָּם בָּזֶה מִצְוַת מָרוֹר: (מב) **בַּחֲזֶרֶת.** שֶׁהוּא (נז) זֵכֶר לְשִׁעְבּוּד מִצְרַיִם שֶׁהָיָה תְּחִלָּתוֹ רַךְ וּלְבַסּוֹף קָשֶׁה, וְכֵן הוּא גַּם כֵּן טֶבַע חֲזֶרֶת שֶׁתְּחִלָּה מְתוֹק וְסוֹפָהּ מַר. וְכָתְבוּ הָאַחֲרוֹנִים דַּאֲפִלּוּ הוּא בְּיֹקֶר קְצָת יוֹתֵר מִשְּׁאָר מָרוֹר גַּם כֵּן נָכוֹן לְהַדֵּר אַחֲרָיו. (מג) אָכֵן כָּתְבוּ שֶׁבְּזְמַן חֲזֶרֶת (הַיְינוּ שֶׁאֵלְאטִי״ן) מְצוּי מְאֹד בִּימֵי פֶּסַח תּוֹלָעִים קְטַנִּים שֶׁאֵינָם נִכָּרִים לַחֲלוּשֵׁי עַיִן, עַל כֵּן מִי שֶׁאֵין לוֹ אֲנָשִׁים מְיַחֲדִים בַּעֲלֵי יִרְאָה שֶׁיִּבְדְּקֻנוּ כָּרָאוּי, טוֹב יוֹתֵר לִקַּח תַּמְכָא (שֶׁקּוֹרִין חְרֵיי״ן) אַף שֶׁהוּא שְׁלִישֵׁי לְפִי הַפֶּדֶר שֶׁהֵם שְׁנוּיִים, כִּי חֲלִילָה לְהַכְשִׁיל בְּלֹאו מִשּׁוּם קִיּוּם עֲשֵׂה דְּרַבָּנָן, וּבִפְרָט שֶׁאָפְשָׁר לְקַיֵּם שְׁנֵיהֶם עַל יְדֵי תַּמְכָא: (מג) **יַחֲזֹר אַחַר רִאשׁוֹן רִאשׁוֹן.** וּמִי (נט) שֶׁהוּא חוֹלֶה אוֹ אִיסְטְנִיס, מֻתָּר לוֹ לִקַּח מֵאֵיזֶה מִין אֲפִלּוּ בִּכְמוּשִׁין: (לח) **אֲבָל לֹא כְּבוּשִׁין.** הַיְינוּ (נ) אִם שָׂרָה אוֹתָן בְּמַיִם מֵעַת לְעֵת, וְיֵשׁ אוֹמְרִים דְּדַוְקָא אִם כְּבָשָׁן בְּחֹמֶץ, [ג]וְעַל כֵּן לְכַתְּחִלָּה יֵשׁ לְזָהֵר שֶׁלֹּא לִשְׁרוֹת הַחֲרֵיי״ן בְּמַיִם מֵעַת לְעֵת, (נא) וּבְדִיעֲבַד יֵשׁ לִסְמֹךְ לְהָקֵל כְּשֶׁאֵין לוֹ אֲחֵרִים, (נב) מִשּׁוּם דְּבְחֲרֵיי״ן הֲרֵי חֲזִנִין שֶׁעַדַיִן יֵשׁ בּוֹ טַעַם מָרוֹר. וְנִרְאֶה לִי דְּבָעֲלִין אֵין לְהָקֵל, דְּאָפְשָׁר דִּבְהוּ יוֹצֵא טַעַם מָרוֹר עַל יְדֵי כְּבִישָׁה מֵעַת לְעֵת בְּמַיִם. וְדַע, דְּיוֹצְאִין בָּעֲלִין אַף לְכַתְּחִלָּה. וְהִנֵּה רָאִיתִי כַּמָּה אֲנָשִׁים חֲלוּשִׁים שֶׁדּוֹחֲקִין עַצְמָן לְקַיֵּם מִצְוַת מָרוֹר בְּקִלְחִין, וְלֹא אֵדַע לָמָּה לֹא יִקְחוּ הָעֲלִין לַמִּצְוָה, וְאוּלַי מִפְּנֵי שֶׁמְּצוּי בָּהֶן יְבֵשִׁין וּכְמוּשִׁין, אָכֵן אִם הֵם לַחִים (נג) אֵין לְהַחְמִיר בָּזֶה כְּלָל וּכְלָל: (לט) **וְלֹא שְׁלוּקִין.** מְבֻשָּׁל (נד) הַרְבֵּה. וּמְבֻשָּׁל, כְּדָרָךְ בְּשׁוּל. וְכָלְהוּ מִפְּנֵי (נה) שֶׁאֵין בָּהֶם טַעַם מָרוֹר עַל יְדֵי זֶה: (מ) **וְכֻלָּן וְכו׳.** רְצוֹנוֹ לוֹמַר כָּל חֲמִשָּׁה מִינִים הַנַּ״ל, וְלֹא אָמְרִינַן כֵּיוָן דְּכָל יָרָק יֵשׁ לוֹ בְּוַדַּאי טַעַם מַר בְּפָנֵי עַצְמוֹ לֹא מִצְטָרְפֵי דְּטַעֲמֵיהּ דְּחַד מְבָטֵיל בְּחַבְרֵיהּ, קָא מַשְׁמַע לָן כֵּיוָן דְּעַל כָּל פָּנִים יֵשׁ לְכֻלָּם טַעַם מְרִירוּת, מִצְטָרְפִין [ר״ן (יא: ד״ה מתני׳)]: (מא) **לְכַזַּיִת.** הוּא (נו) כְּשִׁעוּר חֲצִי בֵּיצָה (וְעַיֵּין לְקַמָּן סִימָן תפ״ו). וְאִם מְקֻיָּם הַמִּצְוָה בָּעֲלִין, יִרְאֶה לְדַחֹק אוֹתָם בְּיַחַד, דְּהָרָוַח שֶׁבֵּין הָעֲלִים לֹא מִצְטָרְפֵי לְכַזַּיִת, וְיֵשׁ לְהָזֵהִר בָּזֶה, דְּאִם לֹא כֵּן הֲוֵי בְּרָכָה לְבַטָּלָה כֵּיוָן שֶׁמְּבָרֵךְ עַל אֲכִילָה, וַאֲכִילָה בְּכַזַּיִת מַשְׁמַע, וְגַם אֵינוֹ מְקֻיָּם בָּזֶה מִצְוַת מָרוֹר: (מב) **בַּחֲזֶרֶת.** שֶׁהוּא (נז) זֵכֶר לְשִׁעְבּוּד מִצְרַיִם שֶׁהָיָה תְּחִלָּתוֹ רַךְ וּלְבַסּוֹף קָשֶׁה, וְכֵן הוּא גַּם כֵּן טֶבַע חֲזֶרֶת שֶׁתְּחִלָּה מְתוֹק וְסוֹפָהּ מַר. וְכָתְבוּ הָאַחֲרוֹנִים דַּאֲפִלּוּ הוּא בְּיֹקֶר קְצָת יוֹתֵר מִשְּׁאָר מָרוֹר גַּם כֵּן נָכוֹן לְהַדֵּר אַחֲרָיו. (מג) אָכֵן כָּתְבוּ שֶׁבְּזְמַן חֲזֶרֶת (הַיְינוּ שֶׁאֵלְאטִי״ן) מְצוּי מְאֹד בִּימֵי פֶּסַח תּוֹלָעִים קְטַנִּים שֶׁאֵינָם נִכָּרִים לַחֲלוּשֵׁי עַיִן, עַל כֵּן מִי שֶׁאֵין לוֹ אֲנָשִׁים מְיַחֲדִים בַּעֲלֵי יִרְאָה שֶׁיִּבְדְּקֻנוּ כָּרָאוּי, טוֹב יוֹתֵר לִקַּח תַּמְכָא (שֶׁקּוֹרִין חְרֵיי״ן) אַף שֶׁהוּא שְׁלִישֵׁי לְפִי הַפֶּדֶר שֶׁהֵם שְׁנוּיִים, כִּי חֲלִילָה לְהַכְשִׁיל בְּלֹאו מִשּׁוּם קִיּוּם עֲשֵׂה דְּרַבָּנָן, וּבִפְרָט שֶׁאָפְשָׁר לְקַיֵּם שְׁנֵיהֶם עַל יְדֵי תַּמְכָא: (מג) **יַחֲזֹר אַחַר רִאשׁוֹן רִאשׁוֹן.** וּמִי (נט) שֶׁהוּא חוֹלֶה אוֹ אִיסְטְנִיס, מֻתָּר לוֹ לִקַּח מֵאֵיזֶה מִין

שַׁעַר הַצִּיּוּן

ה (מפ) גְּמָרָא (קכ.): (מג) אֲחֵרוֹנִים: (מג) גְּמָרָא (לט.): (מד) ט״ז (סק״ה) וּמָגֵן אַבְרָהָם (ס״ק יב) וְשְׁאָרֵי אַחֲרוֹנִים: (מה) חַיֵּי אָדָם (כלל קל ס״ג), וְכֵן כָּתַב הַחַיָּם סוֹפֵר (או״ח סי׳ קלב) בְּשֵׁם רַבּוֹתָיו, וְכֵן כָּתַב בְּסִפְרוֹ תְּשׁוּבָה מֵאַהֲבָה (ח״ב סי׳ רסב) בְּשֵׁם רַבּוֹ בַּעַל נוֹדַע בִּיהוּדָה, דְּלֹא כְּהַגָּאוֹן מִלְיְקֶא (הגדת מעשה ניסים) שֶׁרוֹצֶה לוֹמַר דְּאֵין יוֹצְאִין בְּמִפְרָר. וְכֵן הוּא גַּם כֵּן דַּעַת הַגְּרַ״א שֶׁאוֹכְלִין אוֹתוֹ מִפְרָר, וְכֵן שְׁקִבְּאר בְּפִנִּים: (מז) רַשַׁ״י (לט: ד״ה לא שנו): (מפ) הַגָּה אַף שֶׁהִמְּגֵן אַבְרָהָם (ס״ק יג) וְחק יַעֲקֹב (ס״ק יט) כָּתְבוּ דְּאֵין יוֹצְאִין בְּכִמּוּשִׁין, הוּא מִפְּנֵי שֶׁלֹּא רָאוּ בָּזֶה דִּבְרֵי שְׁאָרֵי רִאשׁוֹנִים וְסָמְכוּ עַל דִּבְרֵי רִיאַ״ז שֶׁחוֹלֵק עַל זְקֵנוֹ רַבֵּנוּ יְשַׁעְיָה [דְּהָרְאָיָה שֶׁמֵּבִיא הַמְּגֵן אַבְרָהָם מֵהַשּׁוּר וְהָרַמְבַּ״ם (פ״ו ה״ג) דְּוַדַּאי הָאֲכִילָה רָבָּה בְּפֹשִׁיטוּת וְדַעְתּוֹ לְהָקֵל, עַיֵּן שָׁם] וּבֶאֱמֶת רַבֵּנוּ יְשַׁעְיָה לָאו יְחִידָאָה הוּא, בְּעָלִין כְּמוּשִׁין (מפ) יֵשׁ אוֹמְרִים שֶׁיּוֹצְאִין בָּהֶן, (מט) וְיֵשׁ שֶׁמַּחְמִירִין [ג]בְּעָלִים כְּמוּשִׁים. ג] וּבשו״ע הרב (סכ״ט) כתב שטוב להוציא מהמים תוך מעת לעת ויחזור וישרנו שם, שכשאינו שרוי במים כ״ד שעות רצופים אינו נקרא כבוש לדברי הכל.

[ל]יקוטי דברי הרב: א] ובשו״ע הרב (סכ״ח) פסק כדעה זו, אלא שמ״מ טוב יותר ליטול העלים והקלח היוצאים חוץ לקרקע. ב] ובשו״ע הרב (סכ״ט) כתב שאין יוצאים

Mishna Brura Menukad © Copyright Oz Vehadar - עוז והדר
Sacred Text - If printed do not throw away, requires genizah

הַסֵּדֶר שֶׁהֵם שְׁנוּיִים. הַגָּהּ: וְאִם אֵין לוֹ (מד) אֶחָד מֵאֵלּוּ הַיְרָקוֹת, (מה) *יִקַּח לַעֲנָה (מו) אוֹ שְׁאָר יָרָק (יד) מַר (אגור (סי׳ תתג)). וַחֲרֹסֶת (מז) יַעֲשֶׂה עָב זֵכֶר לַטִּיט, וְאַחַר כָּךְ נוֹתְנִין בּוֹ (מח) מְעַט (טו) חֹמֶץ אוֹ יַיִן אָדֹם זֵכֶר לַדָּם (טור). וְעוֹשִׂין הַחֲרֹסֶת מִפֵּרוֹת שֶׁנִּמְשְׁלוּ בָּהֶם יִשְׂרָאֵל (תוספות פרק ערבי פסחים (קטו. ד״ה כ׳ריך)) (מט) כְּגוֹן תַּפּוּחִים, תְּאֵנִים, אֱגוֹזִים, רִמּוֹנִים, שְׁקֵדִים, וְנוֹתְנִין עָלָיו תְּבָלִין, כְּגוֹן קִנָּמוֹן וְזַנְגְּבִיל (נ) הַדּוֹמִים (טז) לְתֶבֶן שֶׁהָיוּ מְגַבְּלִין בּוֹ הַטִּיט (טור): ו (יז) [פ]**נוֹטֵל יָדָיו** (נא) **לְצֹרֶךְ טִבּוּל רִאשׁוֹן,** (נב) **וְלֹא יְבָרֵךְ עַל הַנְּטִילָה.** [צ]**וְיִקַּח מֵהַכַּרְפַּס** (יח) (נג) *[ק]**פָּחוֹת מִכַּזַּיִת וּמְטַבְּלוֹ** (נד) **בְּחֹמֶץ** (נה) **וּמְבָרֵךְ בּוֹרֵא פְּרִי הָאֲדָמָה וְאוֹכֵל,**

פ צִיַּנְתִּיו בְּסִימָן קנ״ח סָעִיף ד׳. צ שָׁם בַּגְּמָרָא (קי״א) [קי״ד] (ע״א). ק הָרֹא״ש שָׁם (סי׳ כה), ר״י (קטו. ד״ה והדר) וּשְׁאָר פּוֹסְקִים וּתְשׁוּבוֹת מַהֲרִי״ל (סי׳ כה וסי׳ נח אות ב), כְּדֵי לְאַפּוּקֵי נַפְשֵׁיהּ מִפְּלוּגְתָא דְּפוֹסְקִים בִּבְרָכָה אַחֲרוֹנָה.

בְּאֵר הֵיטֵב

מָרוֹר שֶׁעָרֵב עָלָיו בְּיוֹתֵר, וְאִם אִי אֶפְשָׁר לוֹ כְּלָל, עַל כָּל פָּנִים יֹאכַל מְעַט אוֹ יִלְעַס בְּפִיו לִזְכֹּר טַעַם מְרִירוּת, בְּלֹא בְּרָכָה, וְרָאוּי לִדְחֹק עַצְמוֹ בְּכָל יְכָלְתּוֹ אַף אִם יִכְאַב עָלָיו, לְקַיֵּם מִצְוַת חֲזַ״ל, כְּמוֹ שֶׁנִּתְבָּאֵר לְעֵיל סִימָן תע״ב סָעִיף י׳: (יד) **מַר.** וּמִכָּל מָקוֹם אַף שֶׁאִי אֶפְשָׁר בְּעִנְיָן אַחֵר, עַל כָּל פָּנִים אֵין לְבָרֵךְ רַק עַל אֵלּוּ הַמִּינִים דְּקֶחָשִׁיב בְּמַתְנִיתִין (לט.), וְכֵן הַסְכָּמַת הַשַּׁ״ךְ וְהַמָּגֵן אַבְרָהָם (ס״ק טו). חֹק יַעֲקֹב (ס״ק כד): (טו) **חֹמֶץ.** וּפֶסַח שֶׁחָל לִהְיוֹת בְּשַׁבָּת, צָרִיךְ לִתֵּן הַמַּשְׁקֶה בּוֹ מֵעֶרֶב שַׁבָּת, וְאִם שָׁכַח יֵשׁ לַעֲשׂוֹת עַל יְדֵי שִׁנּוּי, דְּהַיְינוּ שֶׁיִּתֵּן הַמַּשְׁקֶה תְּחִלָּה תּוֹךְ הַכְּלִי וְאַחַר כָּךְ יָשִׂים בּוֹ הַחֲרֹסֶת, כְּמוֹ שֶׁנִּתְבָּאֵר לְעֵיל סִימָן שכ״א סָעִיף ט״ז, וְכֵן כָּתַב הַמָּגֵן אַבְרָהָם (ס״ק טז). וְעַיֵּן שָׁם בַּשַּׁ״ז סָעִיף קָטָן (י׳) [י״א] דְּאוֹסֵר לִתֵּן טְחִינַת מַצָּה אֲפוּיָה לְעָרְבוֹ עִם יַיִן אוֹ מֵי דְּבַשׁ בְּשַׁבָּת אֲפִלּוּ עַל יְדֵי שִׁנּוּי, וְאֵין דְּבָרָיו מֻכְרָחִים, גַּם הָעוֹלָם אֵין נִזְהָרִים בָּזֶה. חֹק יַעֲקֹב (ס״ק כו): (טז) **לְתֶבֶן.** וְלֹא יְדוּכָן הֵיטֵב, כְּדֵי שֶׁיִּהְיוּ אֲרֻכִּין. בֵּית יוֹסֵף (סוד״ה ואלו ירקות): ו (יז) **נוֹטֵל.** דְּכָל שֶׁטִּבּוּלוֹ בְּמַשְׁקֶה צָרִיךְ נְטִילָה. וְכָתַב הַשַּׁ״ז (סק״ו), מִכָּאן יֵשׁ תּוֹכֵחָה מְגֻלָּה לְאוֹתָם שֶׁאֵינָם נִזְהָרִים בְּכָל הַשָּׁנָה לִטֹּל יְדֵיהֶם לִדְבָרִים שֶׁטִּבּוּלוֹ בְּמַשְׁקֶה, דְּמֵה נִשְׁתַּנָּה הַלַּיְלָה הַזֶּה מִכָּל הַיָּמִים שֶׁבַּשָּׁנָה, וְאִם בָּא לְטַהֵר עַצְמוֹ טְפֵי בְּלַיְלָה זוֹ, עַל כָּל פָּנִים הֲוָה לֵיהּ לְהִזָּהֵר גַּם כֵּן בִּימֵי הַתְּשׁוּבָה, אֶלָּא שֶׁאֵין כָּאן רַק חֶסְרוֹן זְהִירוּת וְאֵינָם מְדַקְדְּקִים לְהַשְׁוּוֹת מִדּוֹתֵיהֶם. עַד כָּאן לְשׁוֹנוֹ. וְהַלֶּחֶם חֲמוּדוֹת בְּפֶרֶק כָּל הַבָּשָׂר (חולין פ״ח, דברי חמודות אות מא) כָּתַב דְּהָעוֹלָם נוֹהֲגִין שֶׁלֹּא לִטֹּל וְיֵשׁ לָהֶם עַל מַה שֶּׁיִּסְמֹכוּ, שֶׁהַתּוֹסָפוֹת (קטו. ד״ה כל) סוֹבְרִים כֵּן, וְכֵן כָּתַב הַמָּגֵן אַבְרָהָם סִימָן קנ״ח (סק״ח), עַיֵּן שָׁם. וְהָא דְּנוֹטְלִין בְּלַיְלָה זֶה הוּא כְּאֶחָד מִן שְׁאָר שִׁנּוּיִים שֶׁעוֹשִׂין בְּלַיְלָה זֶה כְּדֵי שֶׁיִּשְׁאֲלוּ. חֹק יַעֲקֹב (ס״ק כח): (יח) **פָּחוֹת.** דְּאִם יֹאכַל כַּזַּיִת יִהְיֶה סָפֵק

מִשְׁנָה בְּרוּרָה

מִין שֶׁעָרֵב עָלָיו בְּיוֹתֵר, וְגַם יֹאכַל הַכַּזַּיִת מְעַט מְעַט בִּכְדֵי שִׁעוּר אֲכִילַת פְּרָס, (ס) דְּמֵעִקַּר הַדִּין יוֹצֵא בָּזֶה כְּדִלְקַמָּן סִימָן תע״ה סָעִיף ו׳, וְאִם גַּם זֶה אִי אֶפְשָׁר לוֹ מִפְּנֵי (סא) בְּרִיאוּתוֹ, עַל כָּל פָּנִים יֹאכַל מְעַט אוֹ יִלְעַס בְּפִיו לְזֵכֶר טַעַם מְרִירוּת, אַךְ לֹא יְבָרֵךְ עַל זֶה: (מד) **אֶחָד מֵאֵלּוּ הַיְרָקוֹת.** רְצוֹנוֹ לוֹמַר (סג) חֲמִשָּׁה הַנַּ״ל: (מה) **יִקַּח לַעֲנָה.** עַיֵּן בֵּאוּר הֲלָכָה (ד״ה יקח): (מו) **אוֹ שְׁאָר יָרָק מַר.** הַיְינוּ (סג) אוֹתָם שֶׁיֵּשׁ לָהֶם סִימָנִים הַמֻּזְכָּרִים בַּשַּׁ״ס (לט.) לְעִנְיַן מָרוֹר, שֶׁיִּהְיֶה רָאוּי לַאֲכִילָה, וְשֶׁיֵּשׁ לוֹ שְׂרָף, (פֵּרוּשׁ כְּשֶׁחוֹתְכִין אוֹתוֹ יוֹצֵא בִּמְקוֹם חִתּוּכוֹ מֹהַל לָבָן כְּחָלָב), וּפָנָיו מַכְסִיפִין, (דְּהַיְינוּ שֶׁעָלֶה שֶׁלּוֹ אֵינוֹ יָרֹק מְאֹד כַּעֲלֵי הַבְּצָלִים וּשְׁאָרֵי יְרָקוֹת, אֶלָּא נוֹטֶה קְצָת לְלֶבֶן). וּמִכָּל מָקוֹם לְעִנְיַן בְּרָכָה (סד) לֹא יְבָרֵךְ עֲלֵיהֶם, מִפְּנֵי שֶׁאֵין אָנוּ בְּקִיאִין כָּל כָּךְ בְּסִימָנִים אֵלּוּ: (מז) **יַעֲשֶׂה עָב.** וְיַעֲשֵׂהוּ מֵעֶרֶב יוֹם טוֹב, (סה) וְאִם שָׁכַח מֻתָּר לַעֲשׂוֹתוֹ בְּיוֹם טוֹב: (מח) **מְעַט חֹמֶץ.** שֶׁל יַיִן אוֹ יַיִן אָדֹם, (סו) כְּדֵי לְרַכֵּךְ אוֹתוֹ וְיִהְיֶה זֵכֶר לַדָּם. אִם חָל בְּשַׁבָּת, (סז) יִתֵּן בּוֹ הַמַּשְׁקֶה מֵעֶרֶב שַׁבָּת, וְאִם שָׁכַח, עַיֵּן לְעֵיל בְּסִימָן שכ״א סָעִיף י״ו וּבְמִשְׁנָה בְּרוּרָה שָׁם סָעִיף קָטָן ס״ח: (מט) **כְּגוֹן תַּפּוּחִים.** עַל שֵׁם הַכָּתוּב (שה״ש ח ה) 'תַּחַת הַתַּפּוּחַ עוֹרַרְתִּיךָ', וְכֵן שְׁאָרֵי פֵּרוֹת כֻּלָּם כְּתוּבִים בְּשִׁיר הַשִּׁירִים (ב יג, ו יא, ו ז), וּשְׁקֵדִים עַל שֵׁם שֶׁשָּׁקַד הַקָּדוֹשׁ בָּרוּךְ הוּא עַל הַקֵּץ לַעֲשׂוֹת: (נ) **הַדּוֹמִין לַתֶּבֶן.** שֶׁאֵין (סח) נִדּוֹכִין הֵיטֵב וְהֵם אֲרֻכִּים: ו (נא) **לְצֹרֶךְ טִבּוּל רִאשׁוֹן.** כְּמוֹ שֶׁמְּפָרֵשׁ וְהוֹלֵךְ. וְהַטַּעַם, דְּכָל דָּבָר שֶׁטִּבּוּלוֹ בְּמַשְׁקֶה (סט) צָרִיךְ נְטִילָה, וּכְדִלְעֵיל בְּסִימָן קנ״ח (ס״ד): (נב) **וְלֹא יְבָרֵךְ וְכוּ׳.** וּכְמוֹ שֶׁפָּסַק הַמְחַבֵּר לְעֵיל בְּסִימָן קנ״ח סָעִיף ד׳, וְעַיֵּן שָׁם בַּמִּשְׁנָה בְּרוּרָה (סק״כ) [ב]דַּעַת הַגְּרָ״א (ע) בְּעִנְיָן זֶה: (נג) **פָּחוֹת מִכַּזַּיִת.** לְפִי שֶׁבְּכַזַּיִת יֵשׁ סָפֵק בִּבְרָכָה אַחֲרוֹנָה אִם יְבָרֵךְ אוֹתָהּ אוֹ לֹא, עַל כֵּן טוֹב יוֹתֵר שֶׁיֹּאכַל פָּחוֹת מִכַּזַּיִת, שֶׁלֹּא יְהֵא בּוֹ חִיּוּב כְּלָל לְכֻלֵּי עָלְמָא: (נד) **בְּחֹמֶץ.** אוֹ בְּיַיִן אוֹ בְּמֵי מֶלַח, וְלֹא אָתֵי אֶלָּא לְאַפּוּקֵי שֶׁלֹּא יִטְבּוֹל בַּחֲרֹסֶת, כִּי חֲרֹסֶת אֵינוֹ אֶלָּא לְטִבּוּל שֵׁנִי שֶׁמְּטַבֵּל הַמָּרוֹר בַּחֲרֹסֶת [בֵּית יוֹסֵף (ד״ה ומש״כ רבינו בשם ר״ת)]: (נה) **וּמְבָרֵךְ בּוֹרֵא פְּרִי הָאֲדָמָה.** וִיכַוֵּן לִפְטֹר בִּבְרָכָה

בֵּאוּר הֲלָכָה

א׳ כְּדַעַת הָרַמְבַּ״ן וַאֲפִלּוּ לְעִנְיַן כּוֹס שֶׁל מִצְוָה, וּמִכָּל שֶׁכֵּן בְּכוֹס שֶׁל רְשׁוּת. עַיֵּן בְּבֵאוּר הַגְּרָ״א שָׁם סָעִיף קָטָן ד׳:

ה * יִקַּח לַעֲנָה. עַיֵּן בַּמִּשְׁנָה בְּרוּרָה (ס״ק מד) **שֶׁפֵּרַשְׁנוּ בְּדִבְרֵי הַהַגָּ״ה** [א]**שֶׁלַּעֲנָה אֵינָהּ מַחֲמִשָּׁה מִינֵי מָרוֹר,** וְכֵן מוּכָח בַּדַּרְכֵי מֹשֶׁה הָאָרֹךְ (ד״ה ויוצאין בעלין), עַיֵּן שָׁם בְּפֵרוּשׁוֹ לְדִבְרֵי הָאָגוּר (סי׳ תתג). **אָכֵן בַּמָּגֵן אַבְרָהָם** (ס״ק טו) **וּשְׁאָרֵי אַחֲרוֹנִים חָלְקוּ עָלָיו וְהוֹכִיחוּ דְּכַוָּנַת הָאָגוּר דְּלַעֲנָה הוּא אֶחָד מַחֲמֵשֶׁת מִינֵי מָרוֹר וְהוּא מָרוֹר הַנִּזְכָּר בַּחֲמֵשֶׁת מִינִים בָּאַחֲרוֹנָה. וְלַעֲנִיּוּת דַּעְתִּי צָרִיךְ עִיּוּן, שֶׁכְּפִי הַנִּרְאֶה לַעֲנָה אֵינָהּ רְאוּיָה לַאֲכִילָה,** וְכִדְמַשְׁמַע מִכַּמָּה כְּתוּבִים שֶׁמְּתָאֵר כָּל דָּבָר רַע בְּלַעֲנָה, כְּדִכְתִיב (דברים כט יז) 'שֹׁרֶשׁ פֹּרֶה רֹאשׁ וְלַעֲנָה' אוֹ (משלי ה ד) 'אַחֲרִיתָהּ מָרָה כַּלַּעֲנָה', **וַאֲנַן בְּעִינַן דָּבָר הָרָאוּי לַאֲכִילַת בְּנֵי אָדָם עַל כָּל פָּנִים,** וּכְדִמְבֹאָר בְּדִבְרֵי הָרִיאַ״ז (שלטי הגבורים יא: אות ג) וְהָרִיטְבָּ״א (לט. ד״ה ואלו), וְכִדְמוּכָח נַמִּי מֵהַשַּׁ״ס (לט.) דְּבָעִינַן דָּבָר הַנִּקָּח מִכֶּסֶף מַעֲשֵׂר, **אִם לֹא דְּאֶפְשָׁר רְאוּיָה הִיא עַל כָּל פָּנִים קְצָת לַאֲכִילָה. אַחַר כָּךְ מָצָאתִי לְהָרַשְׁבַּ״ץ בְּסֵפֶר יָבִין שְׁמוּעָה** (מאמר חמץ לה: ד״ה והמרור) **שֶׁכָּתַב לְהָדְיָא דְּאֵין יוֹצְאִין בְּלַעֲנָה מִפְּנֵי שֶׁהוּא מִין אִילָן וַאֲנַן בְּעִינַן מִמִּינֵי יְרָקוֹת,** וּכְדִתְנַן בְּהָדְיָא (שם) אֵלּוּ יְרָקוֹת וְכוּ׳, וְכֵן מְבֹאָר בַּשַּׁ״ס (שם) דְּפָרֵיךְ וְאֵימָא הַרְדּוּפְנִי וְכוּ׳, **וְהוּא שֶׁלֹּא כְּדַעַת מָגֵן אַבְרָהָם וְשֶׁלֹּא כְּדַעַת הַהַגָּ״ה, דְּאַף אִם נֵימָא שֶׁיֵּשׁ לוֹ שְׂרָף וּפָנָיו מַכְסִיפִין וְכִדְפֵרַשְׁנוּ בַּמִּשְׁנָה בְּרוּרָה** (ס״ק מו), **מִכָּל מָקוֹם סִימָנִים אֵלּוּ לֹא מְהַנֵּי אֶלָּא בְּיָרָק, אִם לֹא דְּלֹא כָּתַב הָרַמְ״א לָצֵאת בָּזֶה מִדִּינָא אֶלָּא לְזֵכֶר בְּעָלְמָא כְּשֶׁאֵין לוֹ מַחֲמֵשֶׁת מִינִים, וּכְעֵין שֶׁכָּתַב גַּם הַגְּרַ״ז** (סל״א), **וְצָרִיךְ עִיּוּן. וְדַע עוֹד, דְּסִימָנָא דְּיֵשׁ לוֹ שְׂרָף וּפָנָיו מַכְסִיפִין, אַף עַל פִּי שֶׁהָרִי״ף וְהָרַמְבַּ״ם וְהָרֹא״ש הִשְׁמִיטוּהוּ מִכָּל מָקוֹם נִזְכַּר הוּא בְּכַמָּה פּוֹסְקִים,** עַיֵּן בָּרִיאַ״ז (שם) וּבָרַשְׁבַּ״ץ (שם) וּבַמַּהֲרַ״ם חֲלָאוָה (לט. ד״ה חרחבינא) שֶׁהָעְתִּיקוּ סִימָן זֶה לְדִינָא, **וּבְבֵית מֵאִיר כָּתַב דְּאֶפְשָׁר דְּגַם הָרִי״ף וּדְעִמֵּיהּ שֶׁהִשְׁמִיטוּהוּ הוּא רַק מִפְּנֵי שֶׁאֵין אָנוּ בְּקִיאִים בְּסִימָנִים אֵלּוּ הֵיטֵב, וְעַל כֵּן נְהִי דְּקָשֶׁה לְבָרֵךְ עַל סְמַךְ סִימָנִים אֵלּוּ, מִכָּל מָקוֹם אִם אֵין לוֹ חֲמֵשֶׁת מִינִים בְּוַדַּאי יַחֲזֹר אַחַר כָּל מִין מַר מִירָקוֹת שֶׁיֵּשׁ לוֹ סִימָן שְׂרָף וּפָנָיו מַכְסִיפִין וּבִלְבַד שֶׁיְּהֵא רָאוּי לַאֲכִילַת בְּנֵי אָדָם.** וְהִנֵּה עַל דְּבַר מַה שֶּׁכָּתַבְנוּ לְעֵיל בְּעִנְיַן מָרוֹר אִם בָּעִינַן שֶׁתְּהֵא רְאוּיָה לַאֲכִילָה, מָצָאתִי כָּעֵת בַּפְּרִי מְגָדִים (א״א סק״ט וס״ק יב) שֶׁמִּסְתַּפֵּק קְצָת בָּזֶה דְּאוּלֵי יוֹצֵא בְּמָרוֹר אַף שֶׁאֵינָהּ רְאוּיָה לַאֲכִילָה, וְלֹא רָאָה דִּבְרֵי הָרִאשׁוֹנִים הַנַּ״ל, וְגַם פַּשְׁטוּת הַשַּׁ״ס דְּבָעִינַן שֶׁיְּהֵא נִקָּח בְּכֶסֶף מַעֲשֵׂר וְכַנַּ״ל (וְעַיֵּין בְּרַשִּׁ״י שָׁם (ד״ה הרזיפו)), וּמַה דְּהֻקְשָׁה לוֹ עַל קַשְׁיַת הַגְּמָרָא אֵימָא מְרִירְתָא דְּכוּפְיָא, יֵשׁ לוֹמַר דְּזֶהוּ מְשַׁנֵּי הַשַּׁ״ס אַף לִסְבָרָא דְּלֹא בָּעִינַן שֶׁיְּהֵא נִקָּח בְּכֶסֶף מַעֲשֵׂר, אֲבָל מִכָּל מָקוֹם הֲלֹא אֵינוֹ כְּלָל גִּדּוּלֵי קַרְקַע, אֲבָל לְהַמַּסְקְנָא בֶּאֱמֶת לֹא צְרִיכְנָא לְשִׁנּוּיָא דְּגִדּוּלֵי קַרְקַע, וְכֵן דֶּרֶךְ סֻגְיַת הַשַּׁ״ס בְּכַמָּה מְקוֹמוֹת:

ו * פָּחוֹת מִכַּזַּיִת. מִכָּאן מַשְׁמַע דְּדָבָר שֶׁטִּבּוּלוֹ בְּמַשְׁקֶה צָרִיךְ נְטִילָה אֲפִלּוּ בְּפָחוֹת מִכַּזַּיִת, אַף שֶׁבְּפַת גָּמוּר כָּתַב הַמְחַבֵּר בְּסִימָן קנ״ח סָעִיף ג׳ בְּשֵׁם יֵשׁ אוֹמְרִים דְּאֵין צָרִיךְ נְטִילָה בְּפָחוֹת מִכַּזַּיִת, וְזֶהוּ שֶׁלֹּא כְּמוֹ שֶׁכָּתַבְנוּ שָׁם בַּמִּשְׁנָה

שַׁעַר הַצִּיּוּן

(ס) רְצוֹנוֹ לוֹמַר אַף דְּמִצְוָה מִן הַמֻּבְחָר לֶאֱכֹל כְּשֶׁהוּא מְרֻסָּק בְּבַת אַחַת, מִכָּל מָקוֹם בְּאָדָם חָלוּשׁ בְּוַדַּאי נָכוֹן לַעֲשׂוֹת כְּמוֹ שֶׁכָּתַבְנוּ: (סא) אֲבָל אִם אֵינוֹ נוֹגֵעַ לוֹ לִבְרִיאוּתוֹ, רָאוּי לוֹ לִדְחֹק עַצְמוֹ בְּכָל יְכָלְתּוֹ אַף שֶׁקָּשֶׁה לוֹ, כְּדֵי לְקַיֵּם מִצְוַת חֲזַ״ל [אַחֲרוֹנִים]: (סב) כֵּן מוּכָח מִדַּרְכֵי מֹשֶׁה (אות ו): (סג) פְּרִי חָדָשׁ וְהַגְּרָ״א וּנְהַר שָׁלוֹם (סק״ז) וּבֵית מֵאִיר: (סד) מָגֵן אַבְרָהָם (ס״ק טו) וְחֹק יַעֲקֹב (ס״ק כד) וְאֵלִיָּה רַבָּה (ס״ק יז) וּבֵית מֵאִיר וְהַגְּרַ״ז (סל״א): (סה) חֹק יַעֲקֹב (ס״ק כה) בְּשֵׁם הָרוֹקֵחַ (סי׳ רסז): (סו) טוּר: (סז) מָגֵן אַבְרָהָם (ס״ק טז): (סח) בֵּית יוֹסֵף (סוד״ה ואלו ירקות) בְּשֵׁם הָרוֹקֵחַ (סי׳ רפד). **וּמַהֲרִי״ל** (סדר ההגדה) **כָּתַב שֶׁלֹּא יָדוּךְ אוֹתָם וְיִהְיוּ אֲרֻכִּים: ו (סט) וְיֵשׁ מֵאַחֲרוֹנִים שֶׁכָּתְבוּ דַּאֲפִלּוּ אוֹתָן שֶׁאֵין נוֹהֲגִין בְּכָל הַשָּׁנָה לִטֹּל יְדֵיהֶם לְדָבָר שֶׁטִּבּוּלוֹ בְּמַשְׁקֶה, הַיּוֹם יִטְּלוּ כְּדֵי שֶׁיִּשְׁאֲלוּ הַתִּינוֹקוֹת עַל הַשִּׁנּוּי, עַיֵּן בְּחֹק יַעֲקֹב** (ס״ק כח): **(ע) וְכֵן בְּעִנְיָנֵנוּ כָּתַב הַגְּרָ״א דִּיבָרֵךְ, וּמִכָּל מָקוֹם נִרְאֶה דְּדַוְקָא אִם אוֹכֵל כַּזַּיִת. וְהַגְּרָ״א אַעִקַּר הַדִּין דְּטִבּוּל בְּמַשְׁקֶה קָאֵי, וְלֹא אַפָּחוֹת מִכַּזַּיִת דְּכָתַב הַמְחַבֵּר, וְעַיֵּן בְּבֵאוּר הֲלָכָה** (ד״ה פחות מכזית):

ליקוטי דברי הרב: א] ודעת שו״ע הרב (סכ״ז, לא) שלענה הוא אחד מחמישה מיני מרור והוא 'מרור' הנזכר במשנה ובשו״ע באחרונה. וכן כתב שם שאין לברך על מין אחר חוץ מה' מיני מרור, שהעיקר כסברא הראשונה שאין נקרא בשם 'מרור' אלא ה' מינים. **ב]** ובשו״ע הרב (סי״ט) כתב כשו״ע שלא יברך.

Mishna Brura Menukad © Copyright Oz Vehadar - עוז והדר
Sacred Text - If printed do not throw away, requires genizah